

Zofia Czapiga
Uniwersytet Rzeszowski

ЗНАЧИТ JAKO OPERATOR METATEKSTOWY I JEGO POLSKIE ODPOWIEDNIKI

Leksem *значит* — *znaczy* wzbudza wyraźne zainteresowanie współczesnych lingwistów badających zwłaszcza język mówiony¹. Większość przypisuje mu funkcję operatora metatekstowego (Kazimierz Ożóg, Anna Wierzbička, Krystyna Pisarkowa, Maciej Grochowski), inni dopatrują się wyłącznie roli pustej wstawki (Natalia Szwedowa)². Również źródła leksykograficzne nie najlepiej radzą sobie z tą formą językową. Przykładowo СРЯ traktuje wprowadzie *значит* jako odrębne hasło słownikowe (*вводн. сл.* ‘следовательно, стало быть’ СРЯ 1, 618), ale definiuje je synonimicznymi leksemami, co nie odzwierciedla w pełni semantyki tej formy. Polskie źródła leksykograficzne nie przyznają leksemowi *znaczy*³ osobnego statusu i nie traktują go jako oddzielnego hasła. W starszych słownikach *to znaczy* traktowane jest jako zwrot s frazeologizowany i umieszczane pod czasownikiem *znaczyć* z definicją synonimiczną ‘czyli, to jest’ (SJPD X, 1217), co jest klasycznym przykładem błędnego koła w definiowaniu. Zdecydowanie więcej uwagi poświęcają temu operatorowi najnowsze słowniki, chociaż nadal nie traktują go jako odrębnego hasła. ISJP na przykład wyróżnia pięć możliwości użycia *to znaczy*, a potocznie też *znaczy*, *znaczy się* i *to znaczy się* (= *czyli, to jest, a więc*):

- 1) aby uściślić lub szerzej wyjaśnić to, co powiedzieliśmy wcześniej lub co ktoś inny powiedział,
- 2) aby pokazać, że wyciągamy wniosek na podstawie przedstawionych przesłanek,
- 3) aby poprawić to, co właśnie powiedzieliśmy lub co ktoś inny powiedział,

¹ Zob. m.in.: K. Ożóg: *Leksykon metatekstowy współczesnej polszczyzny mówionej*. Kraków 1990, s. 89–96; A. Bednarek: *Wykładniki leksykalne ekwiwalencji. Analiza semantyczna wyrażen typu czyli*. Toruń 1987, s. 70–83; J. Winiarska: *Operatory metatekstowe w dialogu telewizyjnym*, Kraków 2001, s. 69–75; *Русская грамматика*. Глав. ред. Н. Ю. Шведова. Т. 2. Москва 1980, s. 229–230.

² Szerzej o podejściu różnych lingwistów zob.: K. Ożóg: *Leksykon metatekstowy...*, s. 89–90; М. Шни-монюк: *Вводно-модальные слова в диалоге*. „Przeгляд Rusycystyczny” 2003, z. 3, s. 85–97.

³ Dla uproszczenia używam najprostszej formy *znaczy*, jednak chodzi tu o całą serię *znaczy*, *znaczy się*, *to znaczy*, *to znaczy się*.

- 4) na początku wypowiedzi, w której odpowiadamy na pytanie,
- 5) w różnych miejscach wypowiedzi jako przerywnika, np. gdy nie wiemy, co powiedzieć (ISJP II, 1369–1370).

Takie postrzeganie leksemu, jak również zebrany materiał faktograficzny, pochodzący głównie z literatury pięknej⁴, wzbogacony o teksty naukowe i publicystyczne, potwierdzają metatekstowy charakter rosyjskiego *значит* i jego polskiego odpowiednika *znaczy*.

1. W tekstach literackich w dialogach bohaterów oraz rzadziej w narracji dominuje uściślanie, uzupełnianie tego, co zostało powiedziane wcześniej. W efekcie wprowadzania dodatkowego wyjaśnienia orzekanej treści ustanawia się relacja ekwiwalencji między dwoma odcinkami tekstu: głównego i dodanego. Kazimierz Ożóg nazywa to „eksplikcją segmentu tekstu lewostronnego”⁵. Por.:

Нет, настоял на своем, не побоялся настоять, не побоялся нарушить мой прямой запрет. Почему не побоялся? Профессиональное достоинство пересилило. *Значит*, это настоящий работник, у него высокое чувство профессиональной гордости, такое чувство мы и должны воспитывать в наших людях.

A jednak postawił na swoim, nie bał się sprzeciwić mi. A dlaczego się nie bał? Zwyciężyło poczucie godności zawodowej. *Czyli* że jest to fachowiec z prawdziwego zdarzenia, ma wysoko rozwinięte poczucie godności zawodowej, i to właśnie poczucie powinniśmy wprajać naszym ludziom (Rybakow).

Саше он казался сумасшедшим. Какую правду он собирается искать? А может, чего-то не договаривает? Может, у него есть верные люди на дороге? Фридины друзья? Ему нужно пройти еще семьдесят километров, *значит*, Фролово, или Савино, или Усолцево.

Może ma na trasie zaufanych ludzi? Przyjaciół Fridy? Powiedział. Że musi przejść jeszcze siedemdziesiąt kilometrów, a więc Frołowo, albo Sawino, albo Usolcewo (Rybakow).

В мрачном взгляде Баулина Саша почувствовал предостережение. Но этот взгляд только подхлестнул его. От чего предостерегает? Снова исключат? Руки коротки! Обожглись, а хотят выглядеть победителями. Это, мол, не Солц тебя простил, это партия тебя простила. А мы и есть партия, *значит*, мы тебя простили... Нет, дорогие, вы еще не партия!

Że niby to nie Solc ci darował, tylko partia. A ponieważ my — to też partia, więc zawdzięczasz to wszystko nam. O nie, moi drodzy, wy — to jeszcze nie partia (Rybakow).

Не важно, что они там говорят. Болтает только Юзик Либерман, но болтает за общим столом, все смеются, *значит*, реагируют, выходит, что болтают все.

Nie miało znaczenia, co tacy ludzie mówią. Paple przeważnie Józik, ale paple przy ogólnym stole, wszyscy się śmieją, *czyli* że reagują, a więc wszyscy paplają (Rybakow).

Ustanawianie równoważności lub wyjaśnianie jest swego rodzaju definiowaniem: termin → jego objaśnienie. Bardzo wyraźnie przejawia się to w polskich tekstach naukowych, np.:

⁴ Dla zbadania ekwiwalencji międzyjęzykowej wykorzystane zostały rosyjskie teksty oryginalne M. Bułhakowa, B. Pasternaka i A. Rybakowa i ich przekład na język polski. Ponadto materiał uzupełniono z innych oryginalnych tekstów literackich, naukowych i publicystycznych.

⁵ K. Ożóg: *Leksykon metatekstowy...*, s. 93.

Akty prawodawcze, *to znaczy* ustawy, dekrety, rozporządzenia czy zarządzenia, nie formułują w sposób bezpośredni norm postępowania, tj. w pełni rozwiniętych wypowiedzi jednoznacznie nakazujących czy zakazujących określonym adresatom określonego postępowania w określonych okolicznościach (Ziemiński).

Zatem, choć sama funkcja zdaniowa nie jest wypowiedzią o określonej wartości logicznej, powstawać z niej mogą zdania prawdziwe czy też zdania fałszywe, i to w dwojaki sposób: 1) przez konkretyzację, *to znaczy* podstawienie odpowiednich wyrażen na miejsce wszystkich występujących w danej funkcji zmiennych, 2) przez kwantyfikację, *to znaczy* przez poprzedzenie tej funkcji kwantyfikatorem ogólnym czy szczegółowym, w odniesieniu do wszystkich występujących w danej funkcji zmiennych nazwowych (Ziemiński).

Definiowanie to szczególne przypadki równoważności ustanowionej przez *to znaczy*. Poza typowymi definicjami często jest to po prostu uściślanie, wyjaśnianie wcześniejszego fragmentu, np.:

И оно интуитивно чувствует, что противостоящие ему государство и элиты — левые, по сути своей антикапиталистические, то есть монополю, а значит, не по-рыночному перераспределяющие общественное богатство (Колесников).

Почему же в этом случае не реализовать не самый плохой социальный и философский принцип, согласно которому свободное (*а значит*, комплексное, устойчивое) развитие каждого является условием свободного (комплексного, устойчивого) развития всех? (Сергиевский).

Od tego czasu wystąpiła u dziecka uwarunkowana reakcja strachu, *to znaczy w terminologii Watsona* — reakcja repulsywna z odpowiedzią motoryką mimiczną i pantomimiczną [...] (Gerstmann).

Przewidywanie ma charakter rozwojowy, *to znaczy* uwzględnia nie tylko zarysowujące się właściwości organizmu i psychiki kandydata, ale możliwość ich doskonalenia się w toku dalszej nauki, ćwiczenia w pracy nad sobą (Gerstmann).

W rosyjskich tekstach naukowych do uściślenia lub wyjaśniania tego, co wcześniej zostało powiedziane w podobnych kontekstach częściej jest wykorzystywany skrót *m.e.*:

Зрительные ощущения вызываются воздействием света, *т.е.* электромагнитных волн, излучаемых (или отражаемых) телами, на зрительный анализатор (Запорожец).

Антропометричность метафоры, *т.е.* соизмеримость сопоставляемых в метафоризации объектов именно в человеческом сознании, безотносительно к реальным сходствам и различиям этих сущностей самым естественным образом вписывается в современную антропологическую парадигму научного знания, исходящего из допущения, что человек познает мир через осознание своей предметной и теоретической деятельности в нем (Телия).

2. Stosunkowo często operator *значит* i jego polskie ekwiwalenty oznaczają wyciąganie wniosku z powiedzianego wcześniej. Relacja wnioskuowania zachodzi między sądami logicznymi, np.:

Имеет ли он право отнимать ЕГО время для мальчишки, которого, видимо, держат там не без оснований. Наделал глупостей — бесспорно. Обращение Марка Александровича к Березину не могло остаться без внимания, и все же Саша там. *Значит*, за ним что-то есть.

Czy ma prawo zajmować JEGO czas sprawą dzieciaka, którego najwidoczniej trzymają tam nie bez powodu? Narobił głupstw, to pewne. Interwencja u Bieriezina nie mogła przejść bez echa, a jednak Sasza nadal siedzi. *To znaczy*, że coś na niego mają (Rybakow) = Pomimo interwencji u Bieriezina Sasza nadal siedzi, stąd wnioskuje, że coś na niego mają.

Варя нервничала, ждала, что Костя вернется рано и начнет ей звонить. Не позвонил. *Значит*, как всегда, явился поздно. Waria denerwowала się. przypuszczała, że Kostia wróci wcześniej i zacznie do niej wydzwaniać. Ale Kostia nie zadzwonił. *Czyli że*, jak zawsze, wrócił późno (Rybakow) = Kostia nie zadzwonił, stąd wnioskuje, że wrócił późno.

Орджоникдзе смеялся: «Понимаешь, везут ко мне моего врача, но моей фамилии не называют. А врач все равно знает: приехал за ним Иванов, *значит*, ко мне. Приехал Петров, *значит*, к Куйбышеву. Вот в такие игры играем...».

Орджоникдзе mówił kiedyś ze śmiechem: „Rozumiesz, wiozą do mnie mojego lekarza, ale mojego nazwiska nie wymieniają. A lekarz i tak wie. Przyjechał po niego Iwanow, *to znaczy*, że do mnie. Przyjechał Pietrow, *czyli* do Kujbyszewa. Tak się, widzisz, bawimy” (Rybakow).

W niektórych kontekstach *значит* — *to znaczy*; a więc może być wykładnikiem zarówno relacji ekwiwalencji, jak i wnioskowania, np.:

— А что будет с Фридой?

— Ей ничего не будет. Она ничего не знает. Я ее после этапа не видел. Переписывался? Я со многими переписывался.

— Это не совсем так, — возразил Саша, — ты объявил ее своей невестой, *значит*, она близкий тебе человек, ее вызовут.

— А co będzie z Fridą?

— A nic. Ona o niczym nie wie. Po etapie jeszcze się z nią nie widziałem. Korespondowałem z nią. Ale nie tylko z nią korespondowałem.

— To niezupełnie tak wygląda — zaproponował Sasza. — Rozgłosiłeś wszędzie, że jest twoją narzeczoną, a więc człowiekiem ci bliskim, na pewno ją wezwą (Rybakow).

А через двадцать лет, в 1916 году, в грузинском учебнике Якоба Гогешашвили для начальных школ появилось «Утро» за той же подписью Сосело. Если через двадцать лет после первой публикации это стихотворение отобрали для учебника, *значит*, что-то было, чего-то оно стоит!

А po trzech latach [...]

„Ranek” znalazł się w gruzińskim podręczniku do szkół podstawowych Jakoba Gogebaszwili, podpisany tym samym nazwiskiem „Soselo”. Jeśli w dwadzieścia lat po pierwszej publikacji Jakob Gogebaszwili zamieścił go w podręczniku, *to znaczy*, że coś w nim musiało być, że jest coś wart! (Rybakow).

W pierwszym przykładzie możliwe są następujące interpretacje: *Frida jest twoją narzeczoną* = *jest bliskim ci człowiekiem*; *Skoro jest twoją narzeczoną, to z tego wynika, że jest bliskim ci człowiekiem*, a w drugim: *Wiersz „Ranek” zamieścili w podręczniku* = *jest wartościowy*; *Skoro wiersz „Ranek” zamieścili w podręczniku, to z tego wynika, że jest tego wart*.

3. W języku mówionym operator *значит* — *to znaczy* może pełnić funkcję sygnalizatora korekty jakiegoś składnika, a jego pozycja w stosunku do wprowadzanego składnika jest swobodna. Por.:

— Вас как зовут-то, товарищ младший лейтенант? — простодушно спросил командира молодой солдат и сам представился, не дожидаясь ответа: — А меня Леонидом зовут, Ленькой, *значит* (Астафьев).

Ну, потом видит помер парнишка, отдал душу, а куда нести, неизвестно; положил в сторонке, чтоб не затоптали, да, в сторонке, *значит*, у господского подъезда, как подкидыша кладут, прости, Господи (Давыдов).

В 1940 году, уже после начала учебного года, в Ачинске открылся сельхозтехникум, в котором был большой недобор, и в «порядке исключения» разрешено было поступать туда — *значит*, выехать из Заполярья — детям спецпереселенцев (Астафьев).

— А Michaś tam sobie smacznie śpi w domu. Albo może nie śpi i wymyśla jakąś dla mnie nową zagadkę. Jakbym mało miał własnych do rozwiązywania.

— Piękne popołudnie spędziliśmy dzisiaj z Michasiem. *To znaczy*, wczoraj. Powiedz mi, że go na razie muszę pożegnać, ale że go jeszcze kiedyś odwiedzę (Stachura).

Chodzi o to, że polskie Ministerstwo Oświaty chce się oprzeć w tym względzie wyłącznie na siłach rodzimych i od strony francuskiej oczekuje pomocy jedynie w formie szkolenia i rozwijania kadr oraz dostawy książek, *to znaczy*, podręczników (Libera).

Leksemy *значит* — *to znaczy* można bez zmiany sensu wypowiedzi przesuwać za lub przed składnik obok stojący. W rosyjskich tekstach pisanych nierzadko taka korekta umieszczana jest w nawiasie, a w języku mówionym wyraźniej wydzielana niższym poziomem tonu.

4. Nierzadko omawiane leksemy bywają używane przez mówiącego, zwłaszcza w dłuższych partiach monologowych, jako nic nieznaczące przerywniki, np.:

Приехал кадетик нас языком усмирять. Такой щупленький. Был у него лозунг до победного конца. Вскочил он с этим лозунгом на пожарный ушат, пожарный ушат стоял на станции. Вскочил он, *значит*, на ушат, чтобы оттуда призывать в бой ему повыше, и вдруг крышка у него под ногами подвернись, и он в воду. Оступился. Ой смехота! Я так и покатился. Думал, помру. Ой умора! А у меня в руках ружье. А я хохочу-хохочу, и все тут, хоть ты что хошь. Ровно он меня защекотал. Ну, приложился я и хлоп его на месте. Сам не понимаю, как это вышло. Точно меня кто под руку толкнул. Вот, *значит*, и бегунчики мои. По ночам станция мерещится.

Kadecik przyjechał nas językiem nawracać. Szczuplutki. Miał takie hasło: do zwycięskiego końca. Wskoczył z tym hasłem na beczkę strażacką, stała beczka na stacji. Wskoczył, *znaczy*, na beczkę, żeby z wysoka nawoływać do boju, a tu kłapa mu się pod nogami omsknęła i on w wodę. Wleciał do beczki. Ale było śmiechu! Umrę ze śmiechu, myślę, pęknię! A miałem w rękach karabin. A śmieję się i śmieję, nie mogę za nic przestać. Jakby mnie łaskotał. No i wycelowałem, i położyłem go na miejscu. Sam nie wiem, jak się to stało. Jakby mi ktoś rękę podbił. No *i stał* te moje czorciki. Po nocach stacja mi się majaczy (Pasternak).

— Дерет, должна драть, сама знаю. Потерпите, миленький. Без этого нельзя. Волос отрос и погрубел, отвыкла кожа. Да. Видами теперь никого не удивишь. Искусились люди. Хлебнули и мы горюшка. Тут в атамановщину такое творилось! Похищения, убийства, увозы. За людьми охотились. Например, мелкий сатрап один, сапуновец,

невзлюбил, понимаете, поручика. Посылает солдат устроить засаду близ Загородной рощи, против дома Крапульского. Обезоруживают и под конвоем в Развилье. А Развилье у нас было тогда то же самое, что теперь губчека. Лобное место. [...] Такое место. Жена, *значит*, в истерике. Жена поручика. [...] *Žona dostala hysterii (Pasternak)*.

Użycie wyróżnionych leksemów pozwala mówiącemu zebrać myśli, znaleźć odpowiednie słowo, przy czym zwykle dzieje się to bezwiednie, nieświadomie.

5. Lokalizacja *значит* na początku repliki może być sygnałem jej otwarcia. W tekstach pisanych operator ten pojawia się stosunkowo rzadko. Jako incipit zapowiada po prawej stronie tekst, który jest odpowiedzią na wcześniejsze pytanie współmówcy lub wyjaśnieniem poprzednich replik: ‘odpowiadam’, ‘wyjaśniam’⁶. Zob.:

- Так что будем есть, что будем пить?
- Левочка начал читать меню. Костя перебил его:
- Салат, заливное, — он оглядел стол, подсчитывая сидящих, — две бутылки водки и одну муската. Черный или розовый?
- Лучше черный, — сказала Рина. Он повернулся к Варе.
- А вы?
- Мне все равно.
- *Значит*, две бутылки водки и одну черного муската. Горячее — запеченный карп.
- No to co będziemy jeść, co będziemy pić? [...]
- Мне wszystko jedno.
- *A więc* dwie butelki wódki i jedną czerwonego muskatu. Na drugie — zapiekany karp (Rybakow).

Po dłuższej wymianie zdań *значит* — *a więc* sygnalizuje odpowiedź na wcześniej postawione pytanie: *co będziemy jeść i pić?*

Rosyjskiemu operatorowi *значит* w języku polskim najczęściej odpowiadają wyrażenia funkcyjne *to znaczy*, *czyli*, *a więc*⁷ zapowiadające uściślenie, wyjaśnienie, co można eksplikować jako: ‘Zaczynam mówić, żeby wyjaśnić’. Zob.:

- В самом деле: раз он справлялся о том, где она находится, *значит*, шел в нее впервые.
- Во istotnie, jeżeli tamten pytał o mieszkanie numer pięćdziesiąt, *to znaczy*, że wybrał się tam po raz pierwszy (Bułhakow).
- Отвечайте: почему вы защищали Криворучко?
- Я его не защищал. Я сказал только, что действительно стройматериалов не было.
- *Значит*, не только лопат, а и материалов не было, — усмехнулся Столпер, — так бы и говорили.

⁶ Tamże, s. 92.

⁷ O zakresie równoznaczności tego ciągu wyrażen w języku polskim zob.: A. Bednarek: *Wykładowi leksykalne ekwiwalencji...*

— Nie występowałem w jego obronie. Powiedziałem tylko, że naprawdę nie było materiałów budowlanych.

— *A więc* nie tylko łopat, ale i materiałów nie było? — ironicznie uśmiechnął się Stolper.

— No to mówcie tak od razu (Rybakow).

Он говорил с сильным грузинским акцентом. И, как убедился Марк Александрович, был хорошо осведомлен о ходе дела.

— Комсомольцы бегут?

— Да.

— *Значит*, мобилизовали, чтобы бежали! Сколько убежало?

Mówił z silnym akcentem gruzińskim. I, jak przekonał się Mark Aleksandrowicz, był doskonale zorientowany w istocie zagadnienia.

— Komsomolcy uciekają?

— Tak.

— *A więc* po to się ich mobilizowało, żeby uciekali! Ilu uciekło? (Rybakow).

Алферов покачал головой.

— Как знать, долго или не долго... Пока я запрошу Канск, пока будут решать, может пройти много времени, а в сентябре прекратится дорога, *значит*, ответ придет зимой, через полгода.

— Któż to wie, jak długo... Nim ja wyślę pismo do Kańska, nim tam coś postanowią, może minąć sporo czasu, a we wrześniu drogi staną się nieprzejezdne, *czyli* że odpowiedź nadejdzie zimą, za pół roku (Rybakow).

Polskie *to* *znaczy* bywa niekiedy wzmocnione partykułą *a*, np.:

То, что за Сашу хлопотал он, Рязанов, кандидат в члены ЦК, бесспорно, должно на самые верха, однако Саша осужден, *значит*, в чем-то замешан. Но катастрофы нет: Саша молод, три года пролетят быстро, жизнь впереди.

Informacja o tym, że w sprawie siostrzeńca interweniował on, Riazanow, kandydat na członka KC, z pewnością dotarła do najwyższych czynników: mimo to Saszę skazano, *a to znaczy*, że był w coś zamieszany (Rybakow).

С другой стороны, создание нового почтового отделения может предшествовать административным изменениям. Может быть, во Дворце будет новый районный центр. И, *значит*, новое начальство, новая метла, и будет эта метла ближе.

Z drugiej strony otwarcie nowego urzędu pocztowego może zapowiadać zmiany administracyjne. Może w Dworcu zrobią nowy rejon. *A to oznacza* nowe władze, nową miotłę, i ta miotła będzie bliżej (Rybakow).

Какие оппозиционные силы мы имеем в нашей стране? Монархисты? Кадеты? Эсеры? Большевики? Их нет, они сметены навсегда, они неспособны возродиться, народ навсегда связал себя с советской системой. *Значит*, единственную опасность представляют оппозиционные силы внутри советской системы, внутри партии.

Jakie siły opozycyjne istnieją w naszym kraju? Monarchiści? Kadeci? Eserowcy? Mieńszewicy? Ich już nie ma, zostali zmiecieni na zawsze, już się nie odrodzą, naród na zawsze związał się z ustrojem radzieckim. *A to znaczy*, że jedyne niebezpieczeństwo stanowią siły opozycyjne wewnątrz ustroju radzieckiego, wewnątrz partii (Rybakow).

W pełni synonimiczną postać ma znominalizowane wyrażenie *to znak*, które zapowiada, że dana treść świadczy o tym, dowodzi tego, o czym była mowa wcześniej:

Вечера и ночи перестали быть такими одинокими — она рядом с ним, знает каждую его минуту, чувствует каждое его движение. У нее болело сердце, *значит*, он недомогал; не могла заснуть — он лежал на койке с открытыми глазами; испытывала приступы мертвенного страха — его водили на допрос и он мучился, метался и страдал.

Wieczory i noce przestały być tak samotne — znów jest przy nim, wie, co robi w każdej minucie, czuje każdy jego ruch. Bolało ją serce — *to znak*, że źle się czuł; nie mogła zasnąć — on leżał na pryczy z otwartymi oczami; ogarniały ją fale obezwładniającego strachu — Saszę prowadzili na przesłuchanie, a on męczył się, miotał, cierpiął (Rybakow).

Ponadto rosyjski leksem *значит* w polskim tekście ma różne inne odpowiedniki w większości przypadków realizujące te same lub podobne intencje nadawcy. Są to:

— *zatem*:

— На лестничной площадке мы встретились с Леной Будягиной. Даже поздоровались, школьные подруги все-таки. Она, конечно, догадалась, зачем я к тебе хожу, она ведь знает, где ты работаешь. *Значит*, я расшифрована, я как сотрудник больше тебе не гожусь, Юрочка. Расстанемся друзьями.

— Na klatce koło windy spotkałam się z Leną Budiaginą. Nawet ukloniliśmy się sobie, ostatecznie jesteście koleżankami. Lena, naturalnie, domyśliła się, po co do ciebie przychodzę, orientuje się przeciwieź, gdzie pracujesz. Jestem *zatem* rozszyfrowana i nie nadaję się już na twojego współpracownika. Rozstańmy się jak przyjaciele, Juroczka (Rybakow).

— Ни в коем случае не допускаю мысли, — говорил негромко Афраний, — о том, чтобы Иуда дался в руки каким-нибудь подозрительным людям в черте города. На улице не зарежешь тайно. *Значит*, его должны были заманить куда-нибудь в подвал.

— Wykluczam przypuszczenie — cicho mówił Afraniusz — by Juda mógł wpaść w ręce jakichś podejrzanym osobników gdzieś w obrębie miasta. *A zatem* musieli go zwabić do jakiejś, powiedzmy, piwnicy (Bułhakow).

Zarówno rosyjskie *значит*, jak i polskie *zatem* sygnalizują wnioskowanie: Lena domyśliła się, po co przychodzę do ciebie; wnioskuję, że zostałam rozszyfrowana i nie mogę z tobą współpracować.

— *widocznie*:

Если чем муж и попрекал жену, то именно тем, что оказалась целой. *Значит*, и в девках никому не понадобилась. Jeśli mąż coś żonie wytyka, to właśnie to, że okazała się cała. *Widocznie* nawet za panieńskich czasów nikt nie miał na nią chętki (Rybakow).

Значит — *widocznie* również ustanawia relację wnioskowania.

— *widać*:

Опять лошадь заржала, в ответ на явственное конское ржание где-то вдали, в другой стороне. „У кого бы это? — встрепенувшись, подумал доктор. — Мы считали, что Варыкино пусто. *Значит*, мы ошибались”.

Kobyła znowu zarżała w odpowiedzi na wyraźne rzenie jakiegoś konia, gdzieś daleko, w innej stronie. „U kogo to? — pomyślał z trwogą doktor. — Myśleliśmy, że Warykino jest puste. *Widać* myliliśmy się” (Pasternak).

Widać poprzedza wnioski, jakie mówiący wyciąga na podstawie określonych faktów: słyhać rzenie koni, musimy wnioskować, że Warykino nie jest puste, chociaż sądziliśmy, że jest puste, czyli myliliśmy się. *Widać* wprowadza modalność epistemiczną.

— *stąd, stąd wniosek:*

Вот, *значит*, и бегунчики мои. Но *i stąd* te moje czorciki. (Pasternak).

На штемпельях значился август, сентябрь, кое-где ноябрь — посланное до распутицы перемешалось с посланным после нее, *значит*, много почты еще впереди, в дороге.

Na stemplach pocztowych były różne daty — sierpień, wrzesień, tu i ówdzie listopad, to, co zostało wysłane przed jesienną porą roztopów, przemieszało się z tym, co było wysłane po niej, *stąd wniosek*, że sporo przesyłek jeszcze nie doszło, było w drodze (Rybakow).

Wyróżnione leksemy sygnalizują wnioskowanie: z faktu, że to, co było wysłane wcześniej, przemieszało się z tym, co później, wynika, że sporo przesyłek jeszcze nie doszło.

— *dlatego:*

Ничего не было — ни дружбы, ни вражды. Жили в одном доме, однолетки, *значит*, и учились в одной школе, потом работали на одном заводе, давно все это было...

Nie było nic — ani przyjaźni, ani wrogości. Mieszkali w tym samym domu, rówieśnicy, *dlatego* chodzili do tej samej szkoły, potem pracowali w tej samej fabryce, wszystko to było dawno... (Rybakow).

Dlatego wprowadza informację, której uzasadnienie zostało podane w poprzednim tekście: to, że byli rówieśnikami, spowodowało, że chodzili do tej samej szkoły...

— *no to:*

— Ты имеешь право уехать?

— Нет.

— *Значит*, ты такой же, как и мы. А теперь идем!

— Wyjechać stąd możesz?

— Nie.

— *No to* jesteś taki sam jak my. A teraz chodź (Rybakow).

No + to wprowadza konkluzję, potwierdzającą zdanie poprzednika: ‘w takim razie rzeczywiście’⁸.

— *czyżby*:

Все это для утверждения власти одного человека. И этот человек — символ новой жизни, символ всего, во что народ верит, за что борется, ради чего страдает. *Значит*, все, что делается его именем, справедливо?

Człowiek ten był symbolem nowego życia, symbolem wszystkiego, w co naród wierzył, za co walczył, w imię czego cierpiał. *Czyżby* wszystko, co robiło się w imieniu tego człowieka, miało być sprawiedliwe? (Rybakow).

Zamiast operatora będącego wykładnikiem ekwiwalencji w polskim przekładzie użyto partykuły *czyżby* wprowadzającej pytanie retoryczne, aby zaprzeczyć temu, co ono wyraża, lub przynajmniej poddać to w wątpliwość (ISJP I, 236).

— *wobec tego*:

— Ах, так. *Значит*, просто напишите дату их смерти, никаких сведений на них не заполняйте. И еще один вопрос... Только поймите меня правильно, он продиктован чисто деловыми соображениями: вы с мужем зарегистрированы?

— Czy rodzice żyją?

— Nie.

— Ach tak. *Wobec tego* proszę tylko wpisać datę ich śmierci, innych rubryk nie musi pan wypełniać (Rybakow).

Wobec tego sygnalizuje wyjaśnienie, że fakt, o którym mowa w danym zdaniu, stanowi konsekwencję faktu przedstawionego w poprzednim kontekście: skoro rodzice nie żyją, należy wpisać tylko datę ich śmierci...

— *to*:

Если ОН не знал о существовании в Баку, рядом с ним, подпольной типографии, то как можно теперь утверждать, что ОН руководил партией в России? Если ОН руководил партией, *значит*, он не мог не знать о существовании типографии.

Jeśli zaś on kierował partią, *to* nie mógł nie wiedzieć o istnieniu drukarni (Rybakow).

Софья Александровна хвалила Сашу, называла его честным, мужественным, бесстрашным. Варя не возражала, но сама Сашу мужественным больше не считала. Если он позволил так себя унижить, *значит*, он такой, как все.

Waria nie zaprzeczała, ale sama przestała już wierzyć w męstwo Saszy. Skoro pozwolił się tak poniżać, *to* jest taki sam jak wszyscy (Rybakow).

Ciąg *jeśli, skoro..., to...* wprowadza przesłankę, na podstawie której mówiący wnioskuje o tym, o czym była mowa wcześniej. Zaimek *to* pełni tu funkcję metatekstową.

⁸ K. Pisarkowa: *Składnia rozmowy telefonicznej*. Wrocław 1975, s. 43.

— **to świadczy:**

— Вы задаёте наивные вопросы. Уничтожаем крамолу в зародыше. Если я рассказал не тот анекдот, *значит*, у меня определенное направление мыслей и при благоприятных обстоятельствах я способен на антисоветские действия.

— Zadaje pan naiwne pytania. Bunt tępimy w zarodku. Na przykład, skoro ja opowiedziałem niewłaściwy dowcip, *to świadczy* to o określonym kierunku biegu moich myśli i dowodzi, że w sprzyjających warunkach mogę być zdolny do działań antyradzieckich (Rybakow).

Ranga polskiego odpowiednika jest zdecydowanie wyższa: *to świadczy* użyte jest w funkcji predykatywnej i potwierdza poprzednią myśl ('jeśli coś świadczy o jakimś fakcie, to jest jego objawem i potwierdza go' ISJP II, 789).

— **jest rzeczą całkiem logiczną:**

Игорь вырос в Париже, сын эмигранта, то есть человека, пострадавшего от революции, от него можно ждать чего угодно. *Значит*, его надо изолировать для его же пользы.

Igor wychował się w Paryżu, jest synem emigranta, człowieka pokrzywdzonego przez rewolucję, a więc osobnikiem, po którym można spodziewać się wszystkiego. *Jest rzeczą całkiem logiczną*, że należy go izolować — dla jego własnego dobra (Rybakow).

Całostka *jest rzeczą całkiem logiczną*, stanowiąca główną część zdania złożonego, potwierdza coś, co właśnie zostało powiedziane i co wynika z poprzedniej wypowiedzi.

— **a co za tym idzie:**

В том, что Панкратов расколется и версия будет доказана, Дьяков не сомневался. Дьяков делил подследственных на доверяющих следствию и, *значит*, верящих в Советскую власть, и не доверяющих следствию, а *значит*, в Советскую власть не верящих.

W to, że Pankratow pęknie i wersja zostanie udowodniona, Diakov nie wątpił. Dzielił podejrzanych na ufnych w przebieg śledztwa, *a co za tym idzie*, wierzących władzy radzieckiej, i nieufnych, *czyli* tych, którzy władzy radzieckiej nie wierzą (Rybakow).

Wyrażenie *a co za tym idzie* wprowadza wniosek wynikający z tego, o czym była mowa wcześniej. Warto przy tym zwrócić uwagę na fakt, że w tekście oryginału ma miejsce powtarzalność tego samego operatora *значит*, natomiast w przekładzie zróżnicowano jego odpowiedniki (*a co za tym idzie, czyli*), bez ewidentnej potrzeby poprawiania oryginału, powtarzanie bowiem bywa doniosłym i świadomie stosowanym chwytem autorskim⁹.

Zdarza się również, że tłumacz w sposób nieuzasadniony pomija operator metatekstowy, co prowadzi do zubożenia tekstu w stosunku do oryginału, a także zmienia perspektywę funkcjonalną wypowiedzenia. Por.:

⁹ A. Bogusławski: *Przekładalność a elementarne jednostki semantyczne*. „Przegląd Humanistyczny” 1978, nr 2, s. 52.

Подул ветер, на море появились барашки.

— Медуз много у берега, *значит*, к шторму, — сказал Киров.

Zadał wiatr, na morzu pojawiła się fala.

— Dużo meduz przy brzegu, będzie sztorm — powiedział Kirow (Rybakow).

— Что осталось нам в этой жизни? Что вы собираетесь тут делать? Единственная радость — женщина, других не будет. Дорожите крохами, которые отпускает нам комендантура. Вы мужчина, *значит*, вы еще человек.

Należy cenić okruchy, które daruje nam komendantura. Jak długo jest pan mężczyzną, jest pan człowiekiem (Rybakow).

— Так, — сказал Алферов, плотно усаживаясь на стуле, — *значит*, все хорошо, все благополучно, прекрасно, прекрасно... А вот это плохо, Панкратов, — он показал на лежащую перед ним бумагу, — жалуются на вас...

— Та-ак — zaczął Alfierow sadowiąc się wygodnie na krześle. — Wszystko dobrze, wszystko w porządku, wszystko ładnie, pięknie... A to — wskazał na leżący przed nim papier — nie jest w porządku. Skarżą się na pana... (Rybakow).

Na szczęście z tego typu zjawiskiem spotykamy się dosyć rzadko.

Tak więc z przeprowadzonych badań wynika, że w zdecydowanej większości przypadków polskie odpowiedniki przekładowe rosyjskiego *значит* pełnią podobną funkcję metatekstową: są zapowiedzią eksplikacji tekstu lewostronnego, sygnalizują korektę wypowiedzi, inicjują replikę czy wreszcie stanowią nic nieznaczący przerywnik. Niektóre odcienie znaczeniowe nakładają się, stąd istotną rolę odgrywa analiza szerszego kontekstu. Informacja sygnalizowana przez te operatory (leksemy, całości) przebiega obok treści właściwej i zawiera wnioski z wcześniejszego tekstu. Relację wnioskowania komunikują więc w polskich przekładach (oprócz ekwiwalentów słownikowych *znaczy, to znaczy, znaczy się, czyli, a więc*) operatory *zatem, stąd, widać, widocznie, dlatego, no to, stąd wniosek, wobec tego, jest rzeczą całkowicie logiczną, a co za tym idzie*. Użyciu niektórych z nich towarzyszy zmiana struktury wypowiedzenia i ranga omawianej formy: rosyjskiemu elementowi wtrąconemu w przekładzie odpowiada jednostka predykatywna zdania złożonego.

Wyjaśnienie skrótów:

ISJP — *Inny słownik języka polskiego*. Red. M. Bańko. T. I–II. Warszawa 2000.

SJPD — *Słownik języka polskiego*. Red. W. Doroszewski. T. I–X. Warszawa 1964–1968.

СРЯ — *Словарь русского языка*. Red. А. П. Евгеньева. Т. I–IV. Москва 1981–1984.

Zofia Czapiga

ВВОДНОЕ СЛОВО *ЗНАЧИТ* И ЕГО ПОЛЬСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ

Резюме

В статье описывается функционирование в структуре высказывания вводного слова *значит* и его польских эквивалентов. Оказывается, что кроме *znaczy, to znaczy, znaczy się, czyli, a więc* в польском переводе появляются разные синонимичные выражения, типа *zatem, stąd, widać, widocznie, dlatego, no to, stąd wniosek, wobec tego, jest rzeczą całkowicie logiczną, a co za tym idzie*. Они сигнализируют выводы, объяснение или корректуру сказанного, открывают реплику диалога или же являются «пустой вставкой».

Zofia Czapiga

THE RUSSIAN WORD *ЗНАЧИТ* AND ITS POLISH EQUIVALENTS

Summary

The article discusses the role of *значит*, and its Polish equivalents, in the structure of a sentence. It occurs that apart from *znaczy, to znaczy, znaczy się, czyli, a więc* in Polish translations appear synonymous word combinations, as *zatem, stąd, widać, widocznie, dlatego, no to, stąd wniosek, wobec tego, jest rzeczą całkowicie logiczną, a co za tym idzie*. The slight differences between Polish lexemes make the analysis of the context crucial for the study.